

СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ ЛЮБОВІ ІВАНІВНИ КРИЦЬКОЇ (19.01.1941–15.04.2015)

Трагічний випадок забрав життя відомого флориста, флорогенетика, систематика Любові Іванівни Крицької. Вона відійшла у вічність 15 квітня 2015 року, в розквіті сил і творчої наснаги, сповнена різноманітних задумів і планів, а також надій на їх звершення.

Любов Іванівна Крицька народилася 19 січня 1941 року, на Водохреща, в с. Кроти Пирятинського району Полтавської області. Її шлях до науки був непростим і доволі тривалим. Закінчивши в 1958 р. школу зі срібною медаллю, вона спочатку працювала на заводі «Буддеталь» (м. Кривий Ріг), згодом – у колгоспі в рідному селі. Впродовж 1960–1965 років Л. Крицька навчалася на агро-педагогічному факультеті Полтавського державного сільськогосподарського інституту (тепер – Полтавська державна аграрна академія), який закінчила з відзнакою. Ще в студентські роки Любов Іванівна виявила велику зацікавленість до світу флори і фактично не розлучалася з «Коротким визначником рослин УРСР» (1952) авторства О.Д. Вісюліної та М.В. Клокова. Це видання стало її настільною книгою на довгі роки, першим путівником на шляху пізнання флори. По закінченні інституту Лю-

бов Іванівна викладала біологію, хімію і виробниче навчання в Оратівській та Іллінецькій середніх школах Вінницької області.

У 1970 році Л. І. Крицька вступила до аспірантури Інституту ботаніки АН УРСР (тепер – Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України) і відтоді пов'язала своє творче життя з цією академічною установою. Її науковим керівником став професор М.В. Клоков – видатний український флорист, систематик, фітоейдолог, до якого вона назавжди зберегла глибоку вдячність і шану. Знайомство з М.В. Клоковим, наукова робота під його керівництвом стали визначальними в подальшій фаховій діяльності Любові Іванівни, окреслили науково-теоретичне підґрунтя її теоретичних розробок (концепція «вузького» монотипного виду як морфолого-географічної раси) й основні напрями досліджень (поєднання флористичного та критико-систематичного аспектів).

Саме такий синергетичний підхід Л.І. Крицька застосувала, працюючи в комплексній лабораторії біосистематики, що була створена в 1975 р. за ініціативою тодішнього директора Інституту, академіка НАН України К.М. Ситника. Очолив лабораторію кандидат біологічних наук О.Ф. Андрощук, а її ідейним натхненником став професор М.В. Клоков. Одним з основних об'єктів комплексних (біоморфологічних, палиноморфологічних, анатомічних, біохімічних, молекулярно-біологічних, каріологічних і цитогенетичних) досліджень у лабораторії обрали рід *Achillea* L. (деревій). Систематик і флорист Л.І. Крицька та її учитель М.В. Клоков взяли за нелегке завдання – узагальнити результати всебічного вивчення деревійів і на цій основі визначити філогенетичні взаємозв'язки та шляхи еволюції представників роду. Як наслідок – автори розробили нові системи родів *Ptarmica* Mill. і *Achillea* s. str., описали три нові секції, п'ять рядів, два нові для науки види, запропонували дві нові номенклатурні комбінації, а також склали новий конспект обох родів, де навели ключі для визначення видів, а для кожного виду – номенклатурну цитацію, детальний морфологічний опис, охарактеризували період цвітіння, число хромосом, екологію, поширення в Україні та за її межами. Колективна монографія «Тисячелистники» (1984) була створена на найвищому науковому рівні, із застосуванням найсучасніших, як на ті часи, методів. І

нині ця книга може вважатися взірцем успішного виконання комплексних критико-таксономічних досліджень таксонів родового рангу та груп споріднених родів.

Кандидатську дисертацію «Флора степей и известняковых обнажений Правобережной Злаковой Степи», виконану під керівництвом М.В. Клокова, Л.І. Крицька захистила в 1987 р. Працюючи над дисертаційною роботою, Любов Іванівна велику увагу приділяла вивченню території Правобережного Злакового Степу (ПЗС), виїздила в численні експедиції, де збрала великий гербарний матеріал (понад 6 000 зразків). Її дисертація виконана в класичному стилі, характерному для тогочасних флористико-таксономічних досліджень регіональних флор. У цьому монографічному зведенні вміщені детальні результати флористичного, екологічного, еколого-ценотичного, біоморфологічного та географічного аналізів флори, а також ґрунтового критико-таксономічного вивчення видового складу цієї території. До конспекту флори ПЗС Любов Іванівна додала 105 нових видів, із яких сім описані як нові для науки, вісім – уперше наведені для України, а 90 – уперше для регіону досліджень. Для 108 видів рідкісних, диз'юнктивно-ареальних чи погранично-ареальних видів дослідниця навести нові місцезнаходження. Водночас зі складу досліджуваної флори вилучено 23 види як такі, що помилково наводилися або хибно трактувалися з таксономічного погляду. Ці цифри свідчать про ретельність, з якою Любов Іванівна досліджувала регіональну флору, поєднуючи підходи критичної флористики та систематики, характерні для наукової школи М.В. Клокова.

Вивчаючи флору ПЗС, Л.І. Крицька значну увагу приділяла питанням ендемізму та вікаризму, які посідали центральне місце в ботаніко-географічних і флорогенезисних дослідженнях українських ботаніків тих часів, втім, лишаються актуальними й дотепер. Вона визначила закономірності становлення та розвитку флори ПЗС, висвітлила її можливі генезисні зв'язки з флорами інших регіонів, здійснила флористичне районування регіону, а також дала аутофитосозологічну оцінку тим видам, які потребують охорони, і на основі цього обґрунтувала створення мережі природоохоронних територій.

Майже 15 років свого творчого життя Любов Іванівна присвятила гербарній справі на посаді куратора гербарію Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (КИ). Вона виконала величезну,

копітку роботу з упорядкування фондів гербарію та обміну гербарними зразками з іншими установами. Глибокий знавець флори України, Л.І. Крицька доклала чимало зусиль й енергії для налагодження процесу своєчасного вливання гербарних зразків у гербарні фонди, визначення, перевизначення та інсерції гербарних зборів інших колекторів. Як надзвичайно активний колектор, вона особисто привозила й оформлювала численні зразки рослин із різних куточків нашої країни. Тепер майже в кожній папці з гербарними матеріалами з України можна віднайти екземпляри, зібрані або визначені Любов'ю Іванівною. Надзвичайно працелюбна і ретельна, саме вона започаткувала процес інвентаризації гербарію КИ. Бувало, залишалася на роботі до пізнього вечора, визначаючи зразки не лише з України, а й з інших регіонів Європи, Кавказу, Сибіру тощо. На час керівництва Л.І. Крицькою гербарієм припало «велике переселення» гербарної колекції у вивільнені приміщення на першому поверсі історичної будівлі Інституту. При цьому критично важливим було не допустити втрат гербарних зразків, зберегти систему розміщення колекцій, поліпшити умови їх зберігання. Любов Іванівна не лише організовувала роботу та керувала процесом «переселення», а й сама переносила, систематизувала, розкладала гербарні папки, не гребуючи будь-якою роботою.

Значний науковий внесок зробила Л. І. Крицька в середині 1990-х, коли в Інституті розгорнули дослідження з типіфікації таксонів, описаних із території України, та розпочали пошук автентичних гербарних матеріалів. Саме належне гербарне забезпечення уможливило виконання вказаної тематики. Основним науковим результатом цих досліджень стала низка статей, опублікованих Л.І. Крицькою зі співавторами на сторінках «Українського ботанічного журналу» та «Ботанического журнала» (м. Санкт-Петербург, Росія), а також створена окрема «Колекція типів судинних рослин».

Визнаючи провідну роль Гербарію КИ у розвитку гербарної справи в Україні, Л.І. Крицька разом із тогочасним науковим куратором гербарію, членом-кореспондентом НАН України С.П. Вассером уперше здійснили роботу щодо узагальнення кількості та стану гербарних колекцій країни. У результаті з'явилося перше видання довідника «Гербарії України» (1995), в якому зведено інформацію про 39 гербарних зібрань рослин, що функціонували на той час у країні. Дбаючи про збереження і розви-

ток фондів підпорядкованого їй гербарію, Любов Іванівна наприкінці 1990-х, разом із дирекцією Інституту, доклала чимало зусиль для отримання гербарною колекцією Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України державного статусу «Національне надбання» і закріплення назви «Національний гербарій України».

Від 2001 року Л.І. Крицька працювала старшим науковим співробітником відділу Ботанічний музей (з 2006 р. – Ботанічний музей імені Д.М. Доброчаєвої) Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України, а з 2007 р. й до останнього часу – Ботанічного музею ім. Д.М. Доброчаєвої Національного науково-природничого музею НАН України. Любов Іванівна продовжувала флористичні дослідження різних регіонів нашої країни – Кодимо-Єланецького Побужжя, Середнього Придністров'я, НПП «Подільські Товтри» тощо, водночас залишалася і відповідальним виконавцем наукової тематики Інституту, готувала флористико-таксономічні опрацювання багатьох критичних таксонів для «Флори України».

Вагомим внеском Л.І. Крицької у систематику є описані нею нові таксони та зроблені нові номенклатурні комбінації (секції, ряди, види, таксони інших рангів). Пошук номенклатурних новацій Любові Іванівні в номенклатурній базі даних IPNI (International Plant Names Index: www.ipni.org) станом на червень 2015 р. показав список із 32 таксонів, включно з новими для науки видами *Achillea submillefolium* Klokov & Krytzka, *Silene sytnikii* Krytzka, V.V. Novosad & V.V. Protoporova, *Onobrychis paczoskiana* Krytzka тощо. Реальна ж кількість таксонів з авторством «Krytzka» є більшою, оскільки не всі вони введені до згаданої бази даних.

Любов Іванівна Крицька була автором та співавтором понад 150 наукових праць. Результати її флористичних і критико-систематичних досліджень відображені в низці узагальнюючих праць, зокрема «Хорология флоры Украины» (1986), «Определитель высших растений Украины» (1987), «Червона книга України» (1996, 2009), «Фітобіота Національного природного парку «Подільські Товтри»

(2009), «Фіто– та флорорізноманіття Середнього Придністров'я. Судинні рослини» (2010), «Смілка Ситника: систематика, морфологія, хорологія, екотопология, філогенія, структура популяцій, інтродукція, созологія» (2011), «Фіто– та флорорізноманіття Кодимо-Єланецького Побужжя. Судинні рослини» (2013), «Фітобіота національного природного парку «Бузький Гард» (2013), а також у наукових публікаціях у періодичних виданнях – «Український ботанічний журнал», «Вісник Національного науково-природничого музею НАН України», «Ботанический журнал», «Новости систематики высших растений» (Ленинград – Санкт-Петербург), «Новости систематики высших и низших растений» (Київ) тощо.

Любов Іванівна Крицька була широкою, чуйною, відкритою людиною. Її вирізняли прямолінійність, критичність, але водночас вона вражала своєю приязністю і доброзичливістю. Завжди допомагала людям і добрим словом, і реальними справами. Різнобічно обдарована, Любов Іванівна писала вірші, любила співати українських пісень, вміла милуватися природою, цінувати спілкування з однодумцями і хороші книжки. Шанувала своїх старших колег і вчителів, особливо М.І. Клокова, Д.М. Доброчаєву, Б.В. Заверуху, О.М. Дубовик, дбала про збереження їхнього наукового спадку та вдячної пам'яті про них. І працелюбністю, і зовнішністю, і вдачею, дотепним словом і вишуканою українською мовою, а головне – безмежною любов'ю до своєї Батьківщини, до рідної землі, вона була яскравим втіленням образу українки.

До наукового доробку Л.І. Крицької, безперечно, звертатимуться нинішнє та майбутнє покоління ботаніків, а пам'ять про Любов Іванівну назавжди залишиться в серцях тих, хто її знав і працював поруч із нею. Вічна їй пам'ять і блаженний спокій.

С.Л. МОСЯКІН, В.В. ПРОТОПОПОВА,
А.П. ІЛЬІНСЬКА, М.М. ФЕДОРОНЧУК,
М.В. ШЕВЕРА, Н.М. ШИЯН